

HATÁSVADÁSZAT

AZ ELSŐ TÖMEGMÉDIUM NYOMÁBAN A POLITIKAI NEVELÉSBEN

KÖZHELYSZERŰ ÁLLÍTÁS, HOGY A TÖMEGMÉDIUMOK valamilyen mértékben vagy lelki mélységben befolyással bírnak a gyermekek viselkedésére, szocializációjuk alakulására, esetleg további életük vitelére, véleményeikre. A látható erőszakot, legalábbis annak a televízió egyes műsoraiban és/vagy egyes filmekben való megjelenését, illetve annak a gyermekek pszicho-szociális fejlődésében és viselkedésében játszott szerepét, felnőttkori életükre való hatásgyakorlását hosszú idő óta vizsgálják.¹ A fiatal korosztályok² számára készített rádióműsoroknak a politikai szocializációra gyakorolt hatásairól kevesebbet tudunk. A következőkben egy hosszú időtávot felölelő összehasonlító kutatás³ részeredményeként bemutatjuk a magyar rádiózás két fontos időszakának néhány gyermek- és ifjúsági műsorát és megszületésük politikai hátterét.

A 20. század eleje nagyszabású és hosszú távú társadalmi, gazdasági, politikai és tudományos-technikai változásokat hozott az euro-atlanti régióban. A nemzetállamok közti „Nagy háborút”, az I. világháborút követő időszakban megszületett a *rádió* és kialakultak a rádiózás szervezett formái. Az új médiumot joggal nevezhetjük az *első tömegmédiumnak*, hiszen műsoraai minden korábbinál nagyobb számú és heterogénabb összetételű közönséget, azaz hallgatóságot célozhattak meg. Az államok az új lehetőséget állami alapítású és/vagy fenntartású műsorkészítő- és sugárzó szervezetek létrehozatalával igyekeztek kisajátítani. Törekvésük független volt attól, hogy politikai rendszerük polgári köztársaság, alkotmányos monarchia, esetleg éppen proletárdiktatúra formájában működött.

Az állami rádiózással *közszolgálatot* kívántak ellátni, amelynek kereteit és tartalmát a rádiószervezetet létrehozó állam áttételesen, de maga is befolyásolta. A műsorok olyan értékeket és érdekeket *közvetítettek*, amelyek el- és befogadása a

1 A ténylegesen megtapasztalt erőszak hatásáról lásd e számunkban Linda Valenty és Edith Barrett tanulmányát.

2 A „fiatal korosztályok” szóösszetételt életkori gyűjtő kifejezésként fogjuk használni. A rádiós szakzsargonban „gyermek- és ifjúsági műsorokat” szokás emlegetni, amelyek életkori határai a két kategória között, de a külső határait illetően is, eléggé bizonytalanok. Általában három/négy évestől tizenkettő/tizennégy éveseknek szánt műsorok esetén „gyermek műsorokról”, afölött pedig „ifjúsági műsorokról” beszélhetünk.

3 Ráczkevi Ágnes: „*Bukfenc mindent tud!*” a Magyar Rádió 1947–1953 között készült gyermekműsoraik részvizsgálata, Szakdolgozat, ELTE 2001, és *Gyermek, rádió és politika. (Egy tömegkommunikációs eszköz helye és szerepe a politikai szocializáció folyamatában)*, PhD kutatási terv, ELTE TáTK, Szociológiai Doktori Iskola, 2003.

rádió kora előtt a személyközele, így a családi, iskolai, társas szocializáció terepén zajlott le. A régi folyamatba lépett be új tényezőként az új médium. Az általános kultúráközvetítési célok – amelyek első szereplője a zene volt – és a híradás különféle ágai (politikai események, tőzsdei hírek, sport, időjárásjelentés) mellett *rétegműsorok* jelentek meg. Ezek között kezdetektől fogva – és szinte kivétel nélkül az összes rádióban – helyet kaptak a fiatal korosztályoknak készített, különböző jellegű műsorok.

Hol keressük a hatást?

A műsorokat létrehozó szervezeteknek és maguknak a műsoroknak vizsgálata fényt deríthet arra, hogy az első tömegmédium működésének *különböző* időszakaiban és helyszínein kívánták-e, ha igen, akkor hogyan és miképp kívánták segítségével befolyásolni a gyermekek szocializációját, illetve azon belül a politikai szocializációt. *Erre nézve* (ismereteink szerint) a rádiózás elmúlt, immár több mint nyolcvan évet tekintve sem longitudinális, sem komparatív kutatást sehol nem végeztek.⁴ Pedig a bő emberöltőnyi idő alatt nemzedékek nőttek föl, amelyek mindegyikének már gyermekkorától kezdve a rádió jelentette a tömegmédiumot. Ezek a nemzedékek felnövekvésük során, e hosszú időszak alatt folyamatos politikai változások alanyai voltak. A rádió mindenkori (és minden korú) hallgatói valamely 20. századi társadalom tagjaiként e változások mibenléte, természete (az egyénre és szűkebb-tágabb közösségére gyakorolt hatása) felől jelentős és egyre növekvő mértékben éppen egy közvetítőn (médium...), azaz a rádión át juthattak bizonyos ismeretekhez. Azt utólag semmilyen módszerrel nem lehet megállapítani, ellenőrizni, hogy az akkoriban hallgatott műsorok milyen mértékben, mélységben és mennyire maradandóan *hatottak* hallgatóságuk politikai szocializációjára. Az is valószínű, hogy a gyermekek és ifjak már akkor sem csupán a nekik készített műsorokat hallgatták, hanem – tekintve a fiatalok mindenkori kíváncsiságát és újdonságszeretetét – bármit, amihez csak hozzájutottak. Mégis, ha a szinte felmérhetetlen nagyságú és összetevőjű műsorfolyamokból szükségképpen meríteni, szűkíteni, ezzel szűrni akarunk, a *gyermek- és ifjúsági műsorok vizsgálata* látszik kézenfekvőnek. Kiindulásképp és további szűkítés okán célszerű egy ország ilyen jellegű műsorainak feltárása, tipizálása, elemzésével kezdeni. A rádiózás első időszakából ugyan csak elvéve maradtak fenn hangzó anyagok, de a műsorok tematikájáról, adásrendjéről és helyenként tartalmáról elég sokat meg lehet tudni a korabeli műsorújságokból, illetve többet – ahol megmaradtak – a műsorok előre megírt, majd *archivált szövegeiből*.

A magyarországi gyermekrádiózás célközönségének politikai szocializációjára, illetve annak befolyásolására esetleg képes, alkalmas, vagy éppen arra szánt műsorok, műsortípusok feltárása eddig csak egy aránylag szűk időszakra és azon

⁴ Amerikai rádiós gyermekműsorok *bemutatójával* foglalkozik: Marilyn Lawrence Boemer: *The Children's Hour – Radio Programs for Children, 1929–1956*, The Scarecrow Press, Inc. Metuchen, N.J., & London, 1989.

belül bizonyos alkalmakra (egy ünnepre) összpontosító, szűrőpróbaszerű kutatás erejéig történt meg.⁵

A 20. század Magyarorszáგában történt politikai változások *folyamatának és történéseinek* más szemszögöböl való megismerését és kiegészítő magyarázatát teheti lehetővé, ha a teljes időszak nemzedékeinek gyermekkorában jelenvolt tömegmédium szerepét megkíséreljük azonosítani. A bevezetőben említett „két fontos időszak” nem csak a rádiózásban volt kezdés és újrakezdés ideje: az 1925–30 közötti fél évtizedhez hasonlóan az 1945–50 közötti öt esztendő a magyar társadalmat, benne pedig a fiatalokat nagy változások elé állította. Ha nemzedéki, azaz hosszú távú (15–20 éves) szakaszok szerint nézzük e változásokat; azokat, akik 1919/20. körül, azaz a háború befejezését követően születtek, kis túlzással egyúttal a „rádiózás gyermekeinek”⁶ is nevezhetjük. Ők tehát a rádióval, mint valamely – a személyközelinél áttételesebb – szocializáló segédeszközzel, gyermekkoruk óta kapcsolatba kerülhettek. Az 1945/46-ban születettek pedig e megközelítéssel élve: „unokák”, akik a szüleiken (tehát az ekkor huszonévesek nemzedékén) keresztül már valóban beleszülettek a rádió korszakába. Ami a két történelmi korszakot illeti, a magyar állam politikailag két egymástól gyökeresen eltérő konstrukcióban működött; kérdés, hogy a rádió közvetítésével közvetíteni kívánt (itt a kettős szóhasználat nem pusztá szóismétlés!) politikai kommunikációjuk milyen hasonlóságokat és/vagy eltéréseket mutat.

Az I. világháború vége a magyar történelem egyik legjelentősebb, traumatikus eseménysorozatának kezdetét jelentette. Politikai feldolgozási folyamatában segítségként kapóra jöhetett – úgy időbeli megjelenését, mint felhasználhatóságát tekintve – a rádió. A vallás- és közoktatásügyi miniszter, Klebelsberg Kunó 1925. végén adott nyilatkozatából kiemelt részlet megvilágítja, hogy a politikai vezetés *kereste* a rádió helyét és szerepét: „...A modern élet olyan óriási követelésekkel lép fel nemcsak a középosztállyal, hanem a nemzet nagy tömegeivel szemben is, hogy a népiskola egymagában nem képes azt az ismeretanyagot közvetíteni és azokat az erkölcsi tulajdonságokat kifejleszteni, amelyekre a mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi és közlekedési munkásnak okvetlenül szüksége van, ha a létért való kiélesedett küzdelemben meg akarja állani a helyét... A kultuszminiszterium [sic!] mindent el fog követni, hogy a rádiót éppen úgy beállítsa a népművelés taneszközei közé, mint ahogy vetítógép nélkül ma már iskolán kívüli népoktatást el sem lehet képzelni.”⁷

5 Erről bővebben: Ráczkévi Ágnes „Mesekommunizmus” in: Médiakutató, 2002/Tavaszi. Bp. ill.: www.mediakutato.hu

6 Az első középhullámú adó Pittsburghben (USA), 1923-ban kezdte meg adásait, Európában ugyancsak akkor kezdődtek meg a rendszeres adások. A BBC 1922-ben magáncégként, majd 1927-től állami társaságként készítette műsorait. A magyar rádiózás hivatalosan és rendszeresen 1925. december elsején vette kezdetét.

7 Magyar Rádió Ujság, a továbbiakban: MRU – az idézetekben mindenhol az eredeti helyesírást betűhíven követem, ez esetben rövid u betűvel írták az újság szót, ami valószínűleg nem szedési betűhiány (hiszen más magánhangzók hosszú betű párja rendszeresen megjelenik a nyomtatásban).

A rádiózás elterjedése – azaz a rádiókészülékek elvileg kötelező bejelentésével számolt növekedése – ugyan lassúnak látszott: 1926. márciusában 34 ezer készülékről tudtak, de az orvrádiózók leleplezésére kérő, valamint a kis, detektoros rádiókat maguknak, szórakozásból és kíváncsiságból készítő diákok számára előfizetési kedvezményeket ajánló újságcikkek⁸ arra utalnak, hogy ennél a számnál legalább egy nagyságrenddel *nagyobb* számú tényleges rádióhallgató volt az országban. Olvasói levelek közléséből pedig az is kiderül, hogy a legkülönbözőbb módokon és helyeken, a legkülönbözőbb korú és társadalmi állású emberek hallgatták a rádió adásait. Egyik jellegzetes példája ennek a következő levél: „...Most állítottam be a tanyai iskolánkban Bacskó igazgató-tanító úr áldozatkészségéből egy négy lámpás gépet, mely kitűnően veszi úgy a budapesti, mint a külföldi állomásokat is. De éppen itt egy kérésünk volna. Tanyán hamar este van, s a szétszórtan lakó gyermekek a délutáni programból semmit sem hallhatnak, azért igen kérnénk, ha csak két hetenkint is, egy délelőtti zenésprogramot...”⁹ Érkeztek levelek a leválasztott országrészekben maradt vagy ottrekedt magyaroktól és megkezdődtek a hallgatói viták is a műsorok tartalmi megoszlásáról.

Ám a politikai háttérrel a „Miért rendezzük a rádiókiállítását?” című vezércikk mutatja be, amely szerint a rádió segítségével: „Nincs határ, nincs trianoni Magyarország, a rádió hullámai játszi könnyedséggel döntik meg az emberi elvakultság jogtalan megállapításait. Mint egy nagy család együtt ül az egész Magyarország, hogy szivja, hallja a magyar kulturát. A rádió összefogja a magyarságot, erősebben, mint bármely más propaganda...”, továbbá: „a rádió a legolcsóbb népnevelő eszköz, melyet kellő propaganda mellett a legegyszerűbb földmives szerény hajlékába is bevihetünk.”¹⁰

A rádió gyermekei

Azok a gyermekek, akik 1919-ben születtek, 1925-ben már iskolába kezdtek járni, vajon *tettenérhető* az idézett hangvétel az általuk hallgatott rádióműsorokban is?

A Magyar Rádió már működése első teljes évének kezdetétől, 1926. januárjától többféle műsort kínált *gyermekeknek*. Ezek – az MRU tanúsága szerint – meseműsorokat közvetítettek. Vasárnap kora délután „Bergengóc bácsi” mesélt, majd szerdánként „Oszkár bácsi” meséi következtek, míg pénteken „Onkel Hans” német nyelven szólt a gyermekekhez.¹¹ Az MRU egyik számában¹² a cikkíró bemutatja Oszkár bácsit: „...azt hiszem, a mesét tartja az egyetlen komoly irodalomnak”,¹³ majd átadja neki a szót: „többnyire magyar népmeséket mondok el, mert ezeket

8 MRU, 3/1. 1926. január 2. 2. o.: „A rádió jelentősége a népoktatásban”.

9 MRU 3/2. 1926. január 9. 1. o.: „Rádiókalózok”.

10 MRU 3/5. 1926. január 30. 18. o.: „A közönség kritikája”.

11 MRU 3/6. 1926. február 6. 9. o.: „Miért rendezzük a rádiókiállítását?”

12 Bergengóc bácsit Zsombók Zoltán írta, Oszkár bácsit Szalai Oszkár, Onkel Hansot pedig Dr. Hans Göttling személyesítette meg.

13 MRU 3/23. 1926. június 5., 11. o.: A három mesemondó.

szeretik a kis emberek a legjobban”.¹⁴ A további szövegben felfedezhető, hogy az átalakuló társadalmi környezet hatására a korábbi, személy (azaz gyermek) közeli mesemondói szokások és -környezet kibővült: „A legnagyobb büszkeségem – mondja –, hogy megcáfoltam Gaál Mózesnek, a nagynevű mesemondónak egy teóriáját. Gaál szerint ugyanis egyszerre legfeljebb nyolc-tíz gyermeknek lehet mesét mondani. Én ezzel szemben három év előtt a Városi Színházban egyszerre ezeröttszáz gyermeknek meséltem”;¹⁵ emellett „Oszkár bácsi” a következőkben „tízéves mesemondói jubileumáról” is beszámolt.

Ez a hivatkozás rávilágít, hogy a gyermekek mesehallgatási vágya¹⁶ semmit sem változott. A gyermekújságok, gyermekkönyvek elterjedését követően különféle formájú „író-olvasó találkozói” viszonyok jöttek létre. A személynek szóló *írásbeli üzenetek* megerősítették a kis olvasóban, hogy valaki van a szöveg mögött. Így – a látszólag személytelenebb közvetítésen, az olvasáson túl – kissé visszatért a személyes kapcsolat mesélő és befogadó között. A *személyes találkozók*, felolvasó délutánok ezt a kapcsolatot még inkább átélhetővé tették. A rádió gyermekműsorai pedig ötvözték e lehetőségeket, ráadásul elvileg minden (hallásképes) gyermek számára elérhetően. A gyermekekhez szóló „bácsik” mellett rövidesen helyet kaptak a „nénik” is, hiszen a mesemondó vagy -éneklő asszony, nagyanyó ugyancsak ősrégi toposz. Először a saját dalaival fellépő Manchen Mariska műsora¹⁷ jelent meg, utóbb pedig (többnyire) autodidakta hölgyek saját meséikkel szórakoztatták a hallgatókat, de megszólalt a századforduló híres meseírójának, „Pósa bácsinak” özvegye is, aki férje meséiből olvasott fel.

Hamar helyet kapott a gyermekműsorok között „a hangos gyermekújság” műfaja és a színpadi gyermekjátékok két változata: a rádió számára írt (vagy átírt) mesejáték, felnőtt szereplőkkel, illetve a gyermekszereplőkkel előadott gyermekszínház, amelyben rövid jeleneteket, dalokat adtak elő. A „Tündérvásár” gyermekújság az írott sajtóból lépett át meseórájával a hallgatók elé. A kis tanmesék, vidám dalok mellett a lap szerkesztője egyben a műsor készítője, Altay Margit „néni” hangos üzeneteivel, találós kérdésekkel vont a rádió mellé a gyermekeket. Nagyon nagy vonzerő lehetett egy-egy kisebb, de akár nagyobb gyermeknek is ráébredni arra, hogy miközben személy szerint hozzá szóltak élőszóval, számára addig elképzelhetetlen sokaságú ember (gyermek) is megtudhatta például azt, hogy ő jó gyermek vagy hogy ügyesen meg tudott válaszolni furfangos kérdéseket. A jó válaszkért esetleg nyerhető ajándékok pedig ugyancsak a hallgatóság számát növelték. A rádióhoz beküldött levelek ebből a korai időszakból sem maradtak fenn, de a műsorpolitika értékelésében hivatkoztak rájuk¹⁸ és kérésekre, igényekre a műsorválaszték bővítésével, változtatásával reagáltak. Akit pedig gyermekkorában, úgy-

14 U.o. 15 U.o. 16 U.o.

17 Több évszázadon át ugyancsak közvetítői voltak a szélesebb körű és hangzó mesélésnek a vásári mesélők, bábosok.

18 Az MRU első évfolyamából dalcímek még nem derülnek ki, de valószínű, hogy témái hasonlóak lehetnek például az 1930. július 5-i adáséhoz: „Bevezető beszéd; Anyuka főz, Horgászás, Peti báránya, A jó bíró, Hogyha gazdag lennék, Csépléskor, Készül a kenyérke, Tánci baba”.

mond, megfogott a rádió, az nagy valószínűséggel később sem mondott le róla, hiszen a rádió nem csak a mesehallgató-korúaknak „szólt”.

A gyermekműsorok e kezdeti korszakából fennmaradt és ismert dokumentáció tanúsága alapján a kutatásnak e szakaszában közvetlen politikai befolyásolási szándékot feltételezni nem tudunk. Az akkori politikai közbeszéd egyik alapvető témája, az *irredentizmus* azonban szerepet kapott bennük. Az irredentizmus gyermekeknek is világos egyszerű és átérzhető módon jelent meg a műsorbeli üzenetek írott változataiban, egyik vagy másik műsorújságban, amikor például „Gizi néni” avval vigasztalta a határon túlra került gyermekeket, hogy átérzi sorsukat és itthoni társaiknál nem kevésbé szereti őket.¹⁹

Az idősebb gyermekek és az *ifjúság* rádióhallgatásra való megnyerésének módjairól kultúrpolitikai csatározások folytak; a rádió vezetősége, a munkatársak, a kor sok ismert alakja kívánta a „rádió tanítását” a tanyai- vagy éppen a középiskolákba bevinni. Hivatkozásaikban rendre szerepelt, hogy sok külföldi országban mennyi mindent tanítanak a rádió segítségével. A „rádió tanítása” kifejezés azonban kétféle várakozást jelenített meg: nem csak valamely (tan)ismeret átadását, de magának a rádió készüléknek és az adások vétellehetőségeinek megismertetését is szorgalmazták.

Ennek egyik oka éppen az volt, hogy a már említett, háború után született nemzedéknél *idősebb* gyerekek, kiskamaszok és nagydiákok körében igen népszerű volt a saját kis rádióvevő készítése. A Rádióélet című műsorújság²⁰ 1929. szeptemberétől, első számától kezdve mellékletet indított „Diák-Rádióélet” címmel, amellyel éppen ezt a közönségcsoportot kívánták megközelíteni. Főleg műszaki tanácsokat kaphattak az olvasók, de voltak benne műsorhallgatói pályázatok, rejtvények, ismeretterjesztő cikkek és üzenetek is.

Az *ifjúsági műsorok* azonban már 1926-ban megjelentek: „Tóth Tihamér, pápai kamarás, egyetemi nyilvános rendes tanár ifjúsági előadásai” voltak az első a sorban; de ezek témáiról a műsorújság nem ad részletesebb tájékoztatást.²¹ Helyét a csütörtöki adásidőben május közepétől a „Nemzeti Cserkész Nagytábor” megnyitására felkészítő előadók vették át. A cserkészzel jött létre, főleg a városi, iskolás korosztályok számára, tapasztalt felnőttek vezetése mellett, a korcsoportos együttlét újfajta, szervezett formája.

Egy ilyen szervezet szinte természetesen válhatott a fiatalok politikai befolyásolásának terepévé. A megújuló magyar államnak megfelelő működéséhez honpolgárai szintjén is ki kellett alakítania, meg kellett alapoznia politikai hátterét. E folyamatba a cserkészlet a rádión keresztül is belépett. A mozgalom felnőtt ve-

19 MRU 3/14. 1926. április 3. 15. o.: „Különösen a gyermekmesék keltenek szinte példátlan visszhangot [kiemelés az eredetiben]. Egy-egy mesedélután után százával érkeznek a köszönő, áradozó gyermeklevelek. Éppen ezért a jövőben a gyermekelőadásokat még jobban kiszélesítjük, a meséket énekkel, muzsikával fogjuk kísélni. A mesékkal kapcsolatban lassankint bevezetjük az ifjúsági oktató előadásokat is.” A „Stúdió direktorával”, Szóts Ernővel készített interjú címe: „Mindenki nevetni akar, de kanalankint azért beadagoljuk a komoly dolgokat is!”

20 Például Rádióélet, 1930, több szám, szerkesztői üzenetek.

21 Tulajdonosa a „Magyar Telefónhírmondó és Rádió Rt.”.

zetői a műsorcímekből ítélve²² elméleti tájékoztatást adtak a cserkészetről. Az első nagytábort július 1-jén a *rádió*n át Khuen-Héderváry Károly gróf beszédével nyitották meg. A sorozat zárásaként pedig, egy kétórás ünnepi műsorban, a cserkészifjak is részt vettek.²³ Az MRU július 17-i számának vezércikke így számolt be az eseményről: „A természettudósok Darwin és Spencer nagyszerű felismerései nyomán már régen megállapították, hogy az emberekben mindig azok a vágyak, szervek, hajlandóságok fejlődnek ki, melyekre életfentartási [sic!] harcukban leginkább szükségük van.²⁴ Ha tehát a mai fiatalság a világ minden táján és minden országában egyszerre ilyen heves és általános érdeklődéssel fordul a rádió felé, ugy ez azt jelenti, hogy a rádió a most felnövekvő emberiség életében igen fontos, ma még csak az öntudat küszöbe alatt sejtett *szerepet fog betölteni*. [kiemelés az eredeti szövegben] E pillanatban mintha egész Magyarország ifjúsága egyetlen láthatatlan ölelkezésben fogott volna össze. Semmiféle szónoklat, cikk, propaganda nem válthat ki ilyen testvéri egységet, minden egyes cserkész úgy érezte, hogy ő most egyénien és személyesen kapcsolódik baráti szövetségbe a nagy tábor minden egyes emberével. Megszűnt a távolság és tér fogalma, a lelkek egysége volt ez a másfél óra, amely a szemléllővel egyszerre megértette, hogy a rádió a békét, építő munkát, testvériséget és kulturát akaró emberiség szava...”

Ősszel pedig már „az ország jövőd reménységére [...] a középiskolák ifjúságára” gondoltak, „kiváltképen [sic!] azokra a 13–18 éves leányokra és fiukra, akiknek világszemlélete, ismerete már tullendült az első gyermekkoron, viszont innen van még az érett ember tudásán és tapasztalatán. Pedagógusok igen jól tudják, hogy ez a diákréteg a tanítás legalkalmasabb anyaga.” Tanításuk „egy részét kell magára vállalnia a rádiónak. A rádió előadásai eddig ugyanis a két szélső korhatár részére készültek. A mesedélutánok apró hallgatóin kívül csak a felnőttek kaptak kedvükre való programot, ellenben nélkülöztük a diákok számára való rendszeresen megszervezett előadásokat, melyeknek éppen [sic!] olyan pontossággal kellene visszatérniök, mint a mesedélutánoknak.”²⁵

E kívánság teljesítése Teőreökné Arányi Mária ifjúsági műsorsorozatával elkezdődött. Felolvasásait a görög mitológia történeteivel kezdte, majd heti rendszerességgel végigvette a magyar történelem nagy eseményeit és jeleseit,²⁶ az egész

22 Az MRU 1926. május 8. 3/19. számának 9. oldalán „A Rádió barátai” sorozatban interjú közöl „dr. Pintér Jenő főigazgatóval”, aki így vélekedik: „Az olyan *ismeretterjesztő és mégis mulattató előadások*, aminek legutóbb Tóth Tihamér tartott, felette érdeklik a tanulókat.” Tóth Tihamér néhány könyvének címe azonban ugyancsak tájékoztat: *Ne igyál!* (1923.), *Dohányzol?* (1923.), *A tiszta férfiúság* (1924.), *A jellemes ifjú* (1925.)

23 Példának néhány cím az MRU-ból: 1926. május 27. csütörtök, 16.30–17.00: A Nemzeti Cserkész Nagytábor előadása: Faragó Ede: A gyakorlati cserkészetről és az öregcserkészetről; június 3. ugyanabban az időben: dr. Major Dezső: A cserkészet gazdasági kérdéseiről; június 10. ugyanabban az időben: dr. Farkas Gyula: A cserkészkulturáról.

24 Ebben az időben a műsorok jelentős része élő adás volt!

25 MRU, 3/36. 1926. szeptember 4. 10. o.: „A legideálisabb házitanító”.

26 A görög regék közül például Hermes, a Medusza, Prometheusz történetei szerepeltek, míg a magyar vonatkozású felolvasásokban a Csodaszarvas regéjétől, II. Endrén át a kuruckorig, az 1848-as szabadságharctól Petőfi Sándorig tartott a sor.

tanéven és több ezer éven átívelve. Az a kíváncsi, hogy „a mesedélutánok min-tájára hetenkint kétszer ifjúsági előadásokat kell tartani, lehetőleg négy órai kez-dettel, amikor a legtöbb diák amugy is otthon tartózkodik”,²⁷ nem valósult meg. A cserkészek ebben a tanévben nem szerepeltek a rádióban, csupán az 1927. évi nyár elején tartott a mozgalom egyik vezetője előadást „A cserkészlet céljáról”, címmel, valószínűleg a közelgő nyári szünetre tekintettel. Ugyanekkor megje-lent viszont a leventemozgalom is a rádióban, igaz, ugyancsak csupán egy előadás erejéig – Szilágyi József: „A leventék hazaszeretetésén és becsületérvzésén alapuló fegyelem”, sportelőadás formájában.

Az ifjúsági korosztályoknak nyújtandó és nyújtott műsorok e rövid kis áttekin-tését követően sem tudtunk a közvetlen politikai befolyásolás szándékára követ-keztetni, de az elsődleges szövegek rejtőznek vagy elvesztek, tehát ez a helyzet meg is változhat. Hiszen 1927. februárjában a következőket írta az MRU vezér-cikke: „A népoktatásra még soha akkora gondot nem fordítottak, mint mostan, mert még soha annyira nem ismerték fel fontosságát, mint ma. Mert a jövő gyü-mölcse most érik, a jövő győzelmé békében dől el... Méltán nevezhetnők a rádi-ót a kultúra diadalmas katonájának. Nem lehet várakat építeni elébe, országha-tárokon föltartóztatni, torkára fojtani a szót, nem! [...] a jövő generációja, amely most az iskolában ül vagy oda kerül, az a kezünkben van, módunkban van a lel-két, világfölfogását nemessé formálni s az, aki ezt elmulasztja megtenni, *a törté-nelem ítélőszéke előtt fog felelni ezért.* [kiemelés az eredeti szövegben] ...a program legyen eredeti, üde, hogy játék módjára mindent érdekesnek találjunk és a játék közben játszva tanuljunk, mert akkor szívesen és sokat tanulunk [...] az anyagi áldozatot pedig nem szabad sajnálni, mert bőven megtérül minden fillér, amit rá-fordítunk. A világnak nincs olyan befektetése, amely annyira biztosan meghozná gyümölcset, mint ez, hisz láttunk virágzó, rendkívül hatalmas régi vállalatokat, amelyek a megrázkódtatásokban nyomtalanul tűntek el, a legbiztosabbnak vélt földhöz való ragaszkodás, a földbirtok [...] látjuk a körülöttünk levő országok-ban, hogy mit ér. *De egy népnek a kulturáját elvenni nem lehet soha!*” [kiemelés az eredeti szövegben]

A korábbiakban „a rádiózás gyermekeinek” nevezett, valamint a náluk öt-tíz évvel idősebb ifjú nemzedék korcsoportját a rádió „közvetítésén” keresztül igye-kezett elérni és megnyerni a bethleni konszolidáció kultúrpolitikája. A rádió mű-sorfolymában láthatóan helyet kapott a revizionista, illetve irredenta hangvétel, mint a korszak fő politikai mondanivalója.

Az unokák kora

Negyedszázad múltán, az 1945–1950 közötti időszakra ez a két korosztály – már aki át- és túlélte közülük a második nagy háborút – ismét új politikai korszak ré-szese lett, alig 20–30 évesen. Nekik ebben az időszakban születtek meg saját gyer-

²⁷ U.o.

mekeik is, akik pedig szüleikhez hasonlóan már gyermekkorukban találkoztak a rádióval. A magyar rádiózás emberi és technikai téren egyaránt nagy veszteségek után kezdte meg műsorszolgáltatását a háborút követően.²⁸ A rádió szervezetét fokozatosan kisajátította az új politikai rendszer, amelynek politikai befolyásolási igyekezete sokkal erőteljesebben nyomon követhető, mint húsz évvel korábbi elődjéé. Az 1925/26-ban induló rádió új intézmény volt, amelynek tulajdonképpen „hasonulnia” lehetett az őt körülvevő, gazdaságilag, politikailag és kulturálisan akkorra már szilárdnak mondható környezetéhez. A II. világháború után azonban a társadalmi környezet még évekig kegyetlen és kíméletlen gazdasági, politikai és kulturális csatározásoknak volt kitéve, amelyek következményeként egypárti, diktatórikus rendszer jött létre. Ezt a folyamatot a fiatal korosztályoknak szánt műsorok gyártásával kapcsolatos struktúrák változása is követte.

1947-ben *Magyar Központi Híradó* néven működött a rádió, gyermekműsorai a Prózai Osztály keretei között készültek, de például 1948-ban az Irodalmi Osztály (is) készített mesejátékokat. A következő év januárjától keddenként „Rádió-óvoda” műsort indítottak, ennek szervezeti hovatarozásáról nem tudunk. A rádió államosítása (1949. augusztus 20.)²⁹ után viszont 1950. januárjától önálló „Gyermek- és Ifjúsági Osztályt” állítottak fel. Ez a lépés egyszerre jelezhetné (vagy jelzi is), hogy a rádiónak, mint szervezetnek húszéves fennállása után bürokratikusabb intézménnyé kellett alakulnia. De az sem kétséges, hogy az állam politikai vezetése megalapozottabb és megbízhatóbb háttérből szándékozta megnyerni a fiatal korosztályokat az új rendszer számára. Átvettek és/vagy felújítottak régi műsortípusokat, így született például „Miska bácsi” műsora, vagy az 1947-ben, kéthetenként jelentkező „A Rádió Gyermekújásja”, amelynek rövidebb időre írásos változata is volt a „Magyar Rádió” műsorújság mellékleteként. A cserkészmozgalom és az új gyermekszervezet, az úttörők úgynevezett „egyesülését” követően előbb „Úttörő Híradó” majd „Vörös Nyakkendő” címmel indítottak műsort a kiskamaszoknak. Az idősebbeknek pedig megszólalt „Az Ifjúság Hangja”, de 1950-tól már volt „Szabad Ifjúság sajtóköre”, sőt „Ifjú Micsurinisták negyedórája” is.

Arra nézve, hogy milyen célokat kívántak *ebben* a rendszerben a rádió segítségével a fiatalok között elérni, álljon itt először Odescalchi Margit³⁰ 1947-es nyilatkozatának néhány sora a rádióújságból: „A rádióra jutott az az óriási feladat, hogy az ország közvéleményének formálásában részt vegyen. Politikai, kulturális, gazdasági és szociális téren érvényesíti a magyar demokrácia nevelő hatását. Fájdalom, a múltban keserűen tapasztaltuk, hogy a rádió milyen nagy mértékben hat a tömegek közvéleményére. A rádiónak a nép legszélesebb rétegeiben el kell terjednie. Fontos volna, ha minden házban szólna a rádió és helyes útmuta-

28 Az 1947-es adatok 300 ezer *előfizetőről* tudtak, amely szám 1953-ra 1,3 millióra emelkedett.

29 Bár az Alkotmány kihirdetésének napjára esett, valójában nem azzal függött össze, hanem az államosítások sorába illeszkedett. Az államosítással egyidőben az MDP Barcs Sándor helyére új elnököt neveztek ki a rádió élére Szirmai István jogi végzettségű újságíró, sokat próbált régi kommunista személyében, aki a párt fontos ideológusai közé tartozott.

30 Az időben a Magyar Nők Demokratikus Szervezetének egyik vezetője.

tásával helyrehozná a régi rezsim rádiójának bűneit.”³¹ Schöpflin Gyula pedig, egy, a BBC-t bíráló cikkében ezt írta: „jellemző, hogy a hangsúlyt az »állampolgári nevelés« rádiós feladatára veti: ez tényleg igen fontos szerepet tölt be a BBC műsorán a legkisebb gyerekeknek szóló műsorszámoktól kezdve; márpedig ez a nevelés a *mai* Angliának nevel állampolgárokat és úgy látszik, e téren már távolról sem kötelező az előbb említett tárgyilagosság; hiszen érthető módon az angol polgári demokrácia rendszerét és intézményeit állítja be a legkívánatosabb és legtökéletesebb színben.”³² Úgy tetszik, Schöpflin az angol rádiózásban meglátta azt, amit a magyarban vagy nem vett észre, vagy nem akart észrevenni: mindkettőben, illetve az őket direkt vagy indirekt módon irányító politikai vezetésben fellelhető a vágy a politikai befolyásolás lehetőségének megragadására, és ezt követi a gyakorlat is.

A rádióúság 1950-es, beköszöntő műsorelőzetesében ezt olvashatták kicsik és nagyok: „Hogy gyermekeink biztosan, céltudatosan haladjanak az építő munkában, a szocializmus építésében, nevelni, vezetni kell őket. Ebben a munkában akar élen járni a rádió és az ifjúság nevelésének kérdését éppen ezért helyezte műsorpolitikájának középpontjába. Újonnan alakuló *Ifjúsági és Gyermeosztályunk* feladata, hogy olyan embereket neveljen a gyerekekből és az ifjakból, akik forrón szeretik hazájukat, akik hívek a Párthoz, gyűlölik a háborús uszítókat, tántoríthatatlan barátai a Szovjetunióknak, a béketábor vezetőinek: Sztálinnak, Rákosinak!”³³

Próbáltuk tettenérni a politikai befolyásolás szándékát az 1926–30 közötti műsorok között, a következőkben pedig ugyanebből a célból bemutatjuk egy konkrét, politikai jellegű *ünnep* műsorkörnyezetét, illetve tartalmát az 1947–50 közötti években. Úgy véljük, hogy az ünnepi megemlékezések szövegháttéri változásaiából következtethetünk arra a folyamatra, ahogyan a fiatal korosztályoknak szóló műsorok átpolitizálása történhetett, ezért Március 15. megünneplésével kapcsolatos gyermek- és ifjúsági műsorokat mutatunk be, ezúttal elsődleges forrásokra³⁴ támaszkodva.

1947-ben Március 15-e hetében volt a Gyermekrádióknak műsora 13-án, ennek címe: „Gólya Gabi utazása”. Csak a műsorelőzetesből maradt fenn hivatkozás rá: „B. Radó Lili pompás meséjével szórakoztatjuk kicsinyeinket”; ennek és a címnek alapján nem valószínű, hogy március 15-ei megemlékezésről szólt volna. Tizenötödike szombatra esett, de nem a Gyermekrádió, hanem Az Ifjúság Hangja jelentkezett, eredetileg a MIOT³⁵ ünnepi műsorával meghirdetve, ám végül, a 14-ei

31 Magyar Rádió, A Magyar Rádió hivatalos lapja, 1947. 30.

32 U.o. 1948. 28. 33 U.o. 1950. 1.

34 Azaz műsorszövegkönyvek. Arról, hogy a rádiózás itt érintett húszas éveiben Március 15-ét a fiatalok számára külön hogyan jelenítették meg, egyelőre nincsen ilyen típusú forrásunk. 1926-ban e napon: „16–17 óráig: A »Falu Szövetség« előadása: 1. Hymnus, 2. Petőfi: Nemzeti dal. 3. Nemzetek ébredése dr. Raffay Sándor püspök ünnepi beszéde, 4. magyar műdalok, szavalt, hazafias dalok, Szózat.” hangzott el. (MRU. 3/11. március 13. 25. o.; 1927-ről az műsorelőzetesből annyi derült ki, hogy aznap „17.00-tól rádiós készítésű emlékünnepe 18.00-ig” várható. (MRU. 4/12. 1927. március 12. 25. o.) Tehát ezek a teljes közönségnek szóltak.

35 Magyar Ifjúság Országos Tanácsa.

előzetes szerint: „az ifjúság múzeum-körúti nagygyűlését” közvetítették – hanglemezről. Az eredeti konferáló szöveget: „Ünnepi műsorral emeli a nap fényét a MIOT is, amely az Ifjúság Hangja című állandó műsorszámában négy óraker különleges számokkal igyekszik bebizonyítani, hogy a március 15. elsősorban az ifjúság, a fejlődés és haladás ünnepe.” *törölték* a Mit hallunk holnap? c. műsor-előzetesből. Az előzetes írott anyagát valószínűleg egy-két nappal korábban írták meg, a rádióújság szövegét pedig még korábban. Mindkettő tanúsága szerint előre elkészített műsor ment volna: a Munkás Kultúrszövetség tagjainak előadásában részletek Bölöni György: Hallja-e kend, Táncsics c. művéből, továbbá színészek tolmácsolásában Petőfi, Babits, Ady témához illő versei, Heine egy műve és Hárs László: Ez március c. verse. Úgy látszik viszont, hogy valamikor 14-én eldöntött: másnap a nagygyűlést³⁶ fogják közvetíteni, ám ugyancsak *nem élő* adásban. Annak okáról, hogy a változtatást miért és hol (ti. a rádióban vagy a külső politikai vezetés valamelyik szintjén) határozták el – nem maradt fenn utalás.

1948, azaz a „Petőfi Centenárium Évben”,³⁷ március 15-e hétfőre esett – még munkaszüneti napként – a műsorújság tájékoztatása szerint elhangzott „A kis komédiás, rádiójáték Petőfi életből, írta: Kovács G.” Sajnos, tartalmáról a 14-ei műsorelőzetesben sem írtak, a kézirat pedig nem maradt fenn. Március 6-án adták „A Gyermekbarátok műsora: Március 15. versben, énekben és hangjátékban” című műsort, ebbe egy Petőfi vers, a Kossuth nóta, jász táborig táncnóták, végül egy rövidke hangjáték került. Ács Kató kis történetében, címe „Március 15-e”, egy nagyapa mesélt unokáinak a neves nap történetéről, csak hogy egy aktuálpolitikai fordulattal megfejelve.³⁸ Evvel a szebb jövőt, sőt a már most is szebb jelent érzékelte finoman a szerző. Az ifjúságnak 12-én szólt „Az Ifjúság Hangja” amelyben először a Kossuth Akadémia³⁹ működéséről számoltak be, valamint „demokratikus honvédségünkről”, ezzel a végszóval: „kívánjuk, hogy ebben a szellemben, Kossuth szellemében dolgozzatok továbbra is, a magyar népert és a magyar nép demokratikus hadseregéért.” Átkötő zene volt az A jó lovas katonának c. honvéddal. 15-ére pedig egy beharangozó szöveg hivatkozott: „hallottátok, március 14-én vasárnap este hat óraker milyen nagy fáklyásmenet lesz a Múzeum-kertbe?” A műsor többi részében semmi utalás nem volt az ünnepre, ám beszámoltak a „Tanulj többet” mozgalomról.

36 Ez a hanglemez tudomásunk szerint nem maradt fenn, pedig az elhangzott beszédek minden bizonnyal értékes adalékként szolgálhattak volna kutatásunk számára.

37 1948-at nevezték a (politikai) „Fordulat Évének”, de talán az sem véletlen, hogy nem a „Forradalom Centenárium Évének”, nevezték, hanem csak Petőfi évfordulás évének...

38 T.i. amikor a nagypapa az 1848-ban a jég miatt szétment hídról mesél, unokája megkérdezi: „egy híd? [volt] ...az bizony kevés... már nem is tudnám szép hidaink [sic!] nélkül elképzelni a kékszínű Dunát.” Nagyapa: „Minek is képzelnél ilyet, kislányom! A hidak *állnak* [...] és mikor vidám, tavaszi napsütésben keresztül mész a Lánchídon – az Erzsébet hídon és a Margit hídon...” – ám ez utóbbiak 1948-ban még nem voltak újjáépítve!

39 A Kossuth Akadémia 1947 őszén, hivatalosan Honvéd Kossuth Akadémia néven volt hívatott a hadsereg vezérkari szakiskolájaként tiszteteket képezni. (Történetéről bővebben: www.zmka.hu)

A következő évben március 15-én a Gyermekrádió-beli óvodások műsorának első része, a „Három csirke rétre ment – mese, dal, játék” után „Gyermekek márciusa” főcímmel Füsi József hangjátékának első része – „Március és a gyerekek” címen – következett. Az 1848-as történetben fölfedezhetünk egyrészt tanmesei elemeket, másrészt azonban erős aktuálpolitikai utalásokat is. A főhős gyerekek egyikének apja, egy pék a fosztogatástól félve eldugja lisztkészletét. A fiúk titkos szövetséget alapítanak, „mert titokban lehet csak komoly dolgokat végrehajtani... Nézd, itt van ez a liszt ügy is. Hát azt hiszed, hagyom én ezt? Most megalakul a nemzetőrség. Amíg ezek vigyáznak a rendre és a haza sorsán őrködnek, addig más eldugja a lisztet. Az én tisztelt atyám és a te tisztelt atyád! Nem, barátom, ezt mi nem engedhetjük! Mi forradalmárok vagyunk és azok maradunk, míg ki nem vívjuk szabadságunkat.” Jóska: „Hiszen azt már kivívtuk máma!” Kálmus: „Dehogyan vívtuk ki. Csak kimondtuk. És ez nem lesz könnyű dolog [...] (szomorúan) Látod, csak haza kell jönnünk, és máris mit látunk. Gondolhatod akkor, hogy odakint a világban mennyi ellenségünk van. A főurak, a főpapok, a kereskedők, a gazdagok.” A gyerekek később el is mondják a felnőtt forradalmároknak, mi történt a liszttel, amiért megdicsérik őket: „No, jól van gyerekek! Látom, sok tekintetben különbek vagytok a születeknél is. De így van ez rendjén. Ti, velünk együtt egy új világért küzdetek...”

1950-ben is volt gyermekszínház, csak éppen az „Úttörők Gyermekszínháza”, amelyben március 11-én „A Nagyenyedi két fűzfa” rádióváltozatát adták elő, a Honvéd Együttes úttörőknek szóló műsorával kiegészítve. A rádióújság előzetese szerint 12-én Az Ifjúság Hangjában „A Márciusi Ifjúság” címmel lett volna műsor, ám a műsorboríték szerint ezen változtattak. Az „Ez a nóta körbejár” tulajdonképpen a műsor állandó szereplőinek klubestje volt, amolyan ifjúsági „Szív küldi”.⁴⁰ 14-én is a Kossuth adón hangzott el Az Ifjúság Hangja, benne a Szabad Ifjúság lapszemléje, amelyből az egységes ifjúsági szervezet létrehozására való felhívást emelték ki, valamint azt, hogy Rákosi Mátyás 58 éves. 15-éről a gyermekeknek szánt két műsor anyaga nem maradt fenn, de a délutáni Az Ifjúság Hangjában Mándy Iván hangjátéka volt hallható „Márciusi fiatalok” címen a nap történetéről; Petőfi, Degré, Jókai, diákok, inasok és Tánacsics megjelenítésével, ám ennek szövegét sem ismerjük.

1950. januárjában kezdődtek a Magyar Rádió önálló Ifjúsági és Gyermekrádiójának műsorai. A rádióújság beköszöntő műsorelőzetesében ezt olvashatták kicsik és nagyok: „Hogy gyermekeink biztosan, céltudatosan haladjanak az építő munkában, a szocializmus építésében, nevelni, vezetni kell őket. Ebben a munkában akar élen járni a rádió és az ifjúság nevelésének kérdését éppen ezért helyezte műsorpolitikájának középpontjába. Újonnan alakuló *Ifjúsági és Gyermekosztályunk* [kiemelés az eredeti szövegben] feladata, hogy olyan embereket neveljen a gyermekekből és az ifjabból, akik forrón szeretik hazájukat, akik hívek a Párthoz, gyűlölik a hábo-

40 A „Szív küldi” több évtizeden át sikeres, zenés üdvözlő-, üzenetküldőműsor volt.

rús uszítókat, tántoríthatatlan barátai a Szovjetuniónak, a béketábor vezetőinek: Sztálinnak, Rákosinak!”⁴¹

Ez a hangvétel a fennmaradt források tanúsága szerint a következő évekre – hétköznapi és ünnepi műsorokban is – általánossá vált a fiataloknak szánt valamenyny rádióadásban.⁴² 1949-ben, az államosítást követően a Magyar Rádió élére az MDP egyik vezető ideológusát, Szirmai Istvánt nevezték ki. Az ő irányítása mellett fogalmazódott meg az új osztály feladata: „a gyermekek és fiatalok nevelése, szellemiségük, öntudatuk, ízlésük alakítása egyike a legfontosabb feladatoknak, hiszen a gyermek a jövő záloga. A Rádió is ezt kell, hogy egyik legfontosabb feladatának tekintse. Ezért szükségessé válik, hogy a gyermek- és ifjúsági műsorokat az Oktatási osztálytól elválasszuk. Az Oktatási osztály feladata a propaganda és általános ismeretterjesztés. A gyermek- és ifjúsági nevelés pedig elsősorban pedagógiai feladat. Az új Ifjúsági- és Gyermekrádió osztály feladata az lenne, hogy felismerve a Rádió hatalmas propaganda és nevelő erejét, élenjárna abban a munkában, hogy gyermekeinkből hazafias, a Párthoz hű, a háborús uszítókat gyűlölő, a béketábor vezetőiért, elsősorban Sztálinért, Rákosiért lelkesedő ifjakat neveljen, olyan embereket, akik szeretik a munkát, ismerik az életet, hűek a munkásosztályhoz, felismerik, hogy az osztályharc különböző szakaszaiban melyek a feladataik, olyan embereket, akik életvidámak, műveltek, bátrak, egyszóval: szocialisták.”⁴³ A korszak általános stílusának megfelelően a korábban történeteket felül kellett vizsgálni, ennek eredménye lett: „Az eddigi munka bírálata:⁴⁴ ...kritikát szeretnénk gyakorolni az eddigi Gyermek- és Ifjúsági műsorokról. Általános hibánk, hogy nem ismertük fel kellőképpen a rádió jelentőségét. Nem voltak komolyan kiépített kapcsolataink a hallgatók tömegével, tehát nem ismertük azt a hatalmas nyilvánosságot, amit a Rádió jelentett, illetve jelent. Nem ismertük fel, hogy a Rádió az osztályharc egyik éles fegyvere, nem voltunk eléggé pártosak, nem élesítettük eléggé ezt a fegyvert. Műsoraink nem tükrözték eléggé azt az alapvető változást, mely társadalmunkban és mindannyiunk életében végbement.”⁴⁵

* * *

Az előzőekben megpróbáltuk felidézni a magyarországi rádiózás két időszakában az akkori fiataloknak készített műsorok szellemiségét, tematikáját. A bemutatott *részeredmények* alapján további kutatásainkhoz a következő hipotéziseket fogalmazhatjuk meg.

41 Magyar Rádió, A Magyar Rádió hivatalos lapja, 1950. 1.

42 A Március 15-ei műsorok részletesebb és későbbi tartalmát ld. a Médiakutató előzőekben említett cikkében.

43 Magyar Rádió, Archívum TD-407/11. „Javaslat önálló Gyermek- és Ifjúsági Osztály szervezésére” 1. oldal, dátum nélkül, az 1950-es iratok között.

44 A gépelt szövegrészbe kézzel, külön betoldva áll ez az alcím!

45 Magyar Rádió, Archívum TD-407/11. „Javaslat önálló Gyermek- és Ifjúsági Osztály szervezésére” 4. oldal, dátum nélkül, az 1950. évi iratok között.

- Egy államformát politikailag megalapozó és fenntartó eszmerendszer általános elfogadtatásában segítheti az államot a fiatalok politikai szocializációjának befolyásolása.
- A rádió ebben fontos segítőeszközzé válhat, illetve azzá tehetik.

Feltételezzük, hogy eltérő államformájú és más-más uralkodó eszmerendszert követő országok hasonlóan kialakított, tipizálható rádiós műsorstruktúrák és nyelvi kommunikációs eszközök (pl. retorika) alkalmazásával éltek az euro-atlanti régióban a 20. század folyamán. Az elmúlt nyolcvan év alatt e régió valamennyi országában fölnőtt nemzedékek politikai rendszerváltozásokat, országhatárváltozásokat, újabb, a II. világháborút, forradalmakat éltek át. Ez idő alatt készítették gyermek- és ifjúsági műsorokat német nyelvterületen a Weimari Köztársaság, majd a Harmadik Birodalom rádiói. Készültek ilyenek az Olasz Királyságban és a fasiszta Olasz Köztársaságban. Nagy-Britanniában folyamatosan voltak a BBC-nek gyermekműsorai a birodalmi idők, majd a II. világháború alatt és után is. A Szovjetunió sem maradt ki a gyermekrádiózásból, mint ahogy a Magyarországot körülvevő kis nemzeti államok sem. Az azonos műsортípusok viszont a különböző rendszerekben teljesen eltérő mögöttes eszméket jelenítettek meg. A műsorkészítés szervezeti formái azonban egymáshoz hasonló képet mutatnak, akár polgári demokrácia, akár jobb, akár baloldali diktatúra volt a hatalom birtokosa egy adott országban.

Tehát a közmondásszerű állítás, miszerint: ha ketten ugyanazt mondják, az nem ugyanaz, esetünkben megfordulni látszik, *ha ketten nem ugyanazt mondják, akkor ugyanazt mondják*. Azaz a médium használatának, szervezeti- vagy műsorszintű manipulálásának, netán éppen semleges hangvételének megismerése nyomán olyan nemzeti és politikai rendszerfüggő struktúrákat és funkciókat azok sajátosságait vagy eltérő vonásait fedezhetjük fel, amelyek hasonló módszereik ellenére a mindenkori fiatalok politikai szocializációját az eltérő rendszerek elvárásainak megfelelően voltak vagy lehettek képesek alakítani.

RÁCZKEVI ÁGNES